

Tomasz Szyszlak

Polityka Kiszyniowa wobec diaspory mołdawskiej w kontekście wojny hybrydowej na Ukrainie

W kontekście wydarzeń związanych z aneksją Krymu oraz wojną domową w Donbasie należy wspomnieć również o stosunku do nich przedstawicieli żyjących na Ukrainie mniejszości narodowych (poza rosyjską) oraz ich państw macierzystych. Zdecydowano się na wybór mniejszości mołdawskiej, gdyż, po pierwsze, stanowi ona jedną z większych grup o nieukraińskim pochodzeniu etnicznym na Ukrainie¹, po drugie, jej państwo macierzyste poważnie deklaruje aspiracje wejścia do struktur europejskich i euroatlantyckich, a ambasadorem w tym zakresie jest Rumunia, którą z Mołdawią łączą więzi historyczne, a przede wszystkim kulturowo-językowe, po trzecie zaś, od blisko ćwierćwiecza Mołdawia przeżywa zbliżony do donbaskiego w charakterze konflikt w Naddniestrzu.

Mołdawianie w diasporze – geniza i rozmieszczenie

Współcześnie diasporę mołdawską można podzielić na dwie zasadnicze kategorie. Po pierwsze, wychodźcy z Mołdawskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w składzie międzywojennej Ukrainy oraz Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, stanowiącej już podmiot konstruujący Związek Radziecki, do innych republik związkowych. W tej kategorii wymienić należy także wówczas osoby narodowości rumuńskiej, które w okresie stalinowskim deportowano na Syberię, do Kazachstanu i innych republik Azji Środkowej. Ostatnie miarodajne informacje dotyczące tzw. „starej diaspory” pochodzą z radzieckiego spisu powszechnego z 1989 r. Co prawda, po tym czasie przeprowadzano

¹ W zestawieniu największych mniejszości narodowych, według ostatniego przeprowadzonego spisu powszechnego z 2001 r., ukraińskich Mołdawian wyprzedzają jedynie Rosjanie (8,3 mln, 17,3% całej populacji Ukrainy) oraz Białorusini (276 tys., 0,6%). *Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (5 X 2016).

kolejne cenzusy, ale nie we wszystkich państwach postradzieckich, nieregularnie i nie w tym samym czasie. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 1.

Tabela 1. Mniejszość mołdawska w państwach postradzieckich na podstawie powszechnych spisów ludności z lat 1989-2015

	1989 r. (ostatni radziecki spis powszechny)	≈ 2000 r. (pierwszy spis powszechny po upadku ZSRR)	≈ 2010 r. (drugi spis powszechny po upadku ZSRR)
Armenia	0,5 tys.	brak danych (2001 r.)	brak danych (2011 r.)
Azerbejdżan	1,9 tys.	brak danych (1999 r.)	brak danych (2009 r.)
Białoruś	5,0 tys.	4,3 tys. (1999 r.)	3,5 tys. (2009 r.)
Estonia	1,2 tys.	0,6 tys. (2000 r.)	0,5 tys. (2011 r.)
Gruzja	2,8 tys.	0,8 tys. (2002 r.)	brak danych (2014 r.)
Litwa	1,4 tys.	0,7 tys. (2001 r.)	0,5 tys. (2011 r.)
Łotwa	3,2 tys.	brak danych (2000 r.)	brak danych (2011 r.)
Kazachstan	33,1 tys.	19,5 tys. (1999 r.)	14,2 tys. (2009 r.)
Kirgistan	1,9 tys.	0,8 tys. (1999 r.)	brak danych (2009 r.)
Rosja	172,7 tys.	172,3 tys. (2002 r.)	156,4 tys. (2010 r.)
Tadżykistan	0,9 tys.	0,3 tys. (2000 r.)	0,2 tys. (2010 r.)
Turkmenistan	2,5 tys.	1,8 tys. (1995 r.)	nie przeprowadzono
Ukraina	324,5 tys.	258,6 tys. (2001 r.)	nie przeprowadzono
Uzbekistan	6,0 tys.	nie przeprowadzono	nie przeprowadzono
Σ	557,6 tys.	–	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników narodowych spisów powszechnych.

W tym kontekście na diasporę mołdawską należy również patrzeć przez pryzmat nabytej tożsamości etnicznej romańsko- czy też rumuńskojęzycznych obywateli ZSRR. Pierwszy rosyjski spis powszechny z 1897 r. nie odnotował na obszarze Imperium Romanowów takiej kategorii etnicznej jak Mołdawianie. Językiem rumuńskim posługiwało się wówczas 1,12 mln poddanych cara². Pierwszy radziecki spis powszechny z 1926 r. ukazuje już Mołdawian jako odrębną kategorię – 278,9 tys. osób (z czego 257,8 tys. w granicach Ukrainy i wchodzącej

² *Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г.*, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97.php (5 X 2016).

w jej skład mołdawskiej autonomii terytorialnej), przy 4,7 tys. Rumunów³. Trzeba jednak nadmienić, że do Ukraińskiej SRR nie należały wówczas ziemie pomiędzy Dniestrem a Prutem. Tam dane rumuńskie nie odnotowały ani jednego Mołdawianina⁴.

Po drugie, wychodźstwo z niepodległej już Mołdawii, a więc po 1991 r., którego kierunki geograficzne były już bardziej zróżnicowane. Obok Rosji i Ukrainy jako tradycyjnej destynacji, pojawiły się także państwa członkowskie Unii Europejskiej. Ocenia się, że w ciągu pierwszych dwóch dekad niezależności Mołdawię opuściło na stałe 210 tys. obywateli (stała emigracja, małżeństwa, łączenie rodzin, studia itd.), zaś kolejnych co najmniej 700 tys. – wyjechało czasowo za pracę, zwłaszcza do Niemiec i do państw romańskich. Oznacza to, że poza ojczyznę znalazła się ponad połowa ludności aktywnej zawodowo⁵. Pomimo to przebywający na obczyźnie obywatele Mołdawii nie czują się diasporą, w najlepszym razie dopiero zaczynają takie poczucie wykształcać, zaś władze w Kiszyniowie starają się ich traktować jako dojrzałe diaspory⁶. Również i w tym przypadku kwestią otwartą jest tożsamość etniczna wychodźców, która może ulegać rumunizacji.

Prawne i instytucjonalne podstawy polityki wobec diaspory

Pomimo sporej diaspory mołdawski establishment nie dostrzegął problemu. Przez blisko ćwierćwiecze niezależności kiszyniowski Parlament nie przyjął ustawy regulującej stosunek państwa do mołdawskiego wychodźstwa. Wśród podstaw prawnych w tym zakresie pierwszoplanowe znaczenie przypisać należy dekreto- wi Prezydenta Republiki Mołdawii z 30 VIII 2000 r. „o wsparciu i współpracy z wychodźcami z Republiki Mołdawii, którzy żyją poza jej granicami”. W tym pierwszym w historii państwa dokumencie dotyczącym analizowanej tematyki ówczesny prezydent Petru Lucinschi porucił rządowi, aby ten opracował główne kierunki działań w zakresie wsparcia i współpracy z imigrantami, a także, aby stworzył stałą radę koordynacyjną ds. rodaków żyjących poza granicami Mołdawii (art. 1). Zgodnie z wizją głowy państwa nowo powstałe gremium powinno zająć się następującymi zagadnieniami: a) analizą sytuacji diaspory mołdawskiej oraz koordynacją działań organów państwowych na rzecz jej wsparcia i współpracy z nią; b) przedkładaniem propozycji dotyczących współpracy w różnych

³ Por. P. Eberhardt, *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej w XX w.*, Warszawa 1996, s. 237.

⁴ *Ibidem*, s. 236.

⁵ V. Mosneaga, *Republic of Moldova: Diaspora and Diaspora Policy*, „Slovak Journal of Political Sciences” 2014, vol. 14, no. 2, s. 150.

⁶ B. Морару, В. Мошняга, Г. Руснак, *Маятник миграции*, Кишинэу 2012, s. 183.

dziedzinach ze znanymi przedstawicielami i organizacjami diaspory; c) przygotowaniem i przeprowadzeniem w 2002 r. w Kiszyniowie pierwszego zjazdu przedstawicieli diaspory mołdawskiej; d) systematycznym informowaniem głowy państwa, Parlamentu oraz rządu o realizacji kluczowych działań na rzecz wsparcia i współpracy z diasporą (art. 2). Ponadto dekret zawiera rekomendację dla mediów, aby te nagłośniły działalność w zakresie wsparcia i współpracy z wychodźcami z Republiki Mołdawii (art. 3).

W preambule do dekretu Lucinschi zapisał motywacje stojące u podstaw wydania powyższego aktu normatywnego: po pierwsze, uznał, że ustanowienie kontaktów z diasporą mołdawską, a także rozwój związków kulturalnych i gospodarczych z jej przedstawicielami, stanowi jeden z priorytetów polityki zagranicznej Republiki Mołdawii; po drugie, podkreślił, że ochrona podstawowych praw i wolności, a także interesów prawnych człowieka, ma niebagatelny wpływ na stabilność polityczną i społeczną oraz pogłębienie współpracy państw i narodów; po trzecie, uznał, że członkowie diaspory mają prawo do wsparcia ze strony Republiki Mołdawii w realizacji ich praw obywatelskich, politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturowych oraz zachowania ich tożsamości etnicznej, kulturowej i religijnej⁷.

Aktem wykonawczym w stosunku do powyższego dekretu jest rozporządzenie Rządu Republiki Mołdawii z 29 XII 2000 r. „o niektórych środkach w zakresie wsparcia dla wychodźców z Republiki Mołdawii, którzy żyją poza jej granicami”. W dokumencie określono podstawowe kierunki działalności w zakresie wsparcia mołdawskich wychodźców, przy gabinecie utworzono Radę Koordynacyjną ds. Wsparcia Wychodźców z Republiki Mołdawii, którzy żyją poza jej granicami, a także nadano jej statut, ponadto zaś polecono wielu rządowym resortom oraz publicznym radiu i telewizji uwzględnianie w swojej pracy działań na rzecz diaspory, organizowanie kongresów, okrągłych stołów, konferencji i seminariów z udziałem wychodźców, finansowanych z budżetu państwa, na końcu wspomniano także o konieczności opracowania i przekazania do konsultacji Radzie Programu Działań w zakresie wsparcia dla wychodźców i kontroli jego realizacji⁸. Szczegółowe dane dotyczące podstawowych kierunków działalności w zakresie wsparcia dla emigrantów zawiera tabela 2.

⁷ Республика Молдова. Президент Республики Молдова. Указ Nr. 1638 от 30.08.2000 о поддержке и сотрудничестве с выходцами из Республики Молдова, проживающими за рубежом, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=288798&lang=2> (5 X 2016).

⁸ Республика Молдова. Правительство. Постановление Nr. 1322 от 29.12.2000 о некоторых мерах по поддержке выходцев из Республики Молдова, проживающих за рубежом, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=295788&lang=2> (5 X 2016).

Tabela 2. Podstawowe kierunki działalności w zakresie wsparcia dla wychodźców z Republiki Mołdawii

	Kierunek	Instytucje odpowiedzialne
Prawa człowieka	Współpraca w zakresie wolnego rozwoju wychodźców, w zgodzie z zasadami prawa międzynarodowego oraz prawa państw, w których żyją. Ustanowienie kontaktów z wychodźcami oraz z ich organizacjami	Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej, Biuro Relacji Międzyetnicznych, Ministerstwo Gospodarki i Handlu, Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej
	Udzielanie przez misje dyplomatyczne wychodźcom niezbędnej pomocy metodologicznej i prawnej	Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej
	Ochrona praw i interesów prawnych wychodźców w ramach stosunków dwustronnych, w zgodzie z zasadami prawa międzynarodowego i prawem państw, w których żyją	Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej, Biuro Relacji Międzyetnicznych, Ministerstwo Gospodarki i Handlu, Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej
Kultura	Współpraca w zakresie tworzenia warunków dla poznawania i zachowania kultury przez wychodźców (otwieranie ośrodków kultury i informacji, dystrybucja materiałów na temat kultury, sztuki, nauki i życia religijnego Mołdawii, organizacja imprez kulturalnych poza krajem)	Ministerstwo Kultury i Turystyki, „Teleraudio-Moldova”, Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej
	Wspieranie działalności etnicznych organizacji kulturalnych wychodźców, które mają na celu zachowanie języka, kultury, tradycji narodowych, tożsamości etnicznej, kulturowej i religijnej	Biuro Relacji Międzyetnicznych, Ministerstwo Oświaty, Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Kultury i Turystyki
Nauka i oświata	Zapewnienie niezbędnej pomocy dla wychodźców i ich etnicznych organizacji kulturalnych w zakresie korzystania z prawa do nauki języka ojczystego, literatury, historii, geografii swojej historycznej ojczyzny, w zgodzie z zasadami prawa międzynarodowego, prawa państw, których obywatelami są oni, a także umów międzynarodowych, których stroną jest Republika Mołdawii	Ministerstwo Oświaty, Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Kultury i Turystyki, Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej, Biuro Relacji Międzyetnicznych
Wsparcie społeczne	Wspieranie wychodźców w zakresie otrzymania wizy wjazdowej do Republiki Mołdawii, repatriacji, podjęcia nauki lub zatrudnienia	Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej, Ministerstwo Oświaty, Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Informatyki

Źródło: Приложение № 1 к Постановлению Правительства Республики Молдова № 1322 от 29.12.2000 Основные направления деятельности по поддержке выходцев из Республики Молдова, проживающих за рубежом, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=295788&lang=2> (5 X 2016).

Jak z powyższego zestawienia wynika kompetentnych w sprawach diaspory stało się wiele instytucji centralnych, przede wszystkim ministerstw. Poza ministerstwami warto zwrócić uwagę na Biuro Relacji Międzyetnicznych, które powstało w październiku 2005 r. z przekształcenia Departamentu Relacji Międzyetnicznych. Należy nadmienić, że pierwszy organ państwowy w zakresie polityki etnicznej powstał jeszcze w okresie istnienia Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, na przełomie 1990 i 1991 r. Na mocy analizowanego powyżej rozporządzenia rządowego Departament Relacji Międzyetnicznych stał się odpowiedzialny także za prowadzenie polityki państwa w stosunku do diaspory. Zgodnie z rozporządzeniem Rządu Republiki Mołdawii z 2 II 2010 r. „o zatwierdzeniu Statutu o organizacji i funkcjonowaniu Biura Relacji Międzyetnicznych, strukturze i liczbie etatów jego aparatu centralnego” wśród celów powołania Biura wymieniono wsparcie dla mołdawskiej diaspory. Działania w tym zakresie omówiono bardzo precyzyjnie: a) opracowywanie i przyczynianie się do podpisania umów o współpracy w zakresie zabezpieczenia praw osób należących do mniejszości narodowych, pomiędzy Mołdawią i innymi państwami, w których żyje diaspora mołdawska; b) współpraca z analogicznymi organami państwowymi innych państw; c) koordynowanie i nadzór nad realizacją obowiązujących aktów prawnych w zakresie wspierania diaspory mołdawskiej w celu ochrony i promocji języka ojczystego, kultury i narodowych tradycji oraz wzmocnienie relacji z Mołdawią; d) poprawa istniejącej bazy normatywnej w zakresie wspierania diaspory mołdawskiej, opracowywanie projektów aktów prawnych po uprzedniej konsultacji z wicepremierem odpowiedzialnym za sferę socjalną; e) wspieranie procesów strukturyzacji diaspory mołdawskiej oraz tworzenia reprezentujących ją organizacji społecznych i stowarzyszeń; f) wspieranie stosunków współpracy i działalności statutowej organizacji społecznych diaspory mołdawskiej; g) analizowanie sytuacji społeczno-kulturalnej diaspory mołdawskiej; h) przyczynianie się do realizacji narodowo-kulturalnych, językowych, oświatowych i informacyjnych potrzeb przedstawicieli diaspory mołdawskiej; i) opracowywanie i zatwierdzanie programów dotyczących współpracy pomiędzy Biurem Relacji Międzyetnicznych i analogicznymi organami państwowymi innych państw w zakresie wspierania diaspory mołdawskiej i jej organizacji społecznych; j) uczestniczenie w organizacji i realizacji w krajach przebywania diaspory mołdawskiej wydarzeń (kongresów, festiwali, konferencji itd.) w celu promowania języka, kultury, tradycji i pozytywnego wizerunku Mołdawii; k) organizowanie i uczestniczenie w obradach Rady Koordynacyjnej Wychodźców z Republiki Mołdawii; l) organizowanie i uczestniczenie w obradach Rady Koordynacyjnej ds. Wsparcia Wychodźców z Republiki Mołdawii; ł) organizowanie działalności Rady ds. administrowania środkami na rzecz finansowego wsparcia działalności w zakresie zachowania narodowo-kulturalnej tożsamości wychodźców z Republiki Mołdawii; m) organi-

zowanie kongresów (okrągłych stołów, seminariów itd.) diaspory mołdawskiej w Mołdawii⁹.

Ważne znaczenie w mołdawskiej polityce wobec diaspory odgrywają zjazdy wychodźców. Do pierwszego nie doszło wbrew poruczeniom prezydenta Lucinschiego w 2002 r., ale dwa lata później, 7-9 X 2004 r., a wzięło w nim udział 120 delegatów z 12 różnych państw świata. II Kongres Wychodźców z Republiki Mołdawii miał miejsce 12-14 X 2006 r. (170 delegatów z 22 krajów). Kolejne zjazdy odbywają się regularnie, co dwa lata, wpisując się jako jedno z kluczowych wydarzeń i działań podejmowanych przez władze w Kiszyniowie na rzecz diaspory. W 2010 r. osiągnięto dotychczasowy rekord – w przedsięwzięciu wzięło udział 250 uczestników reprezentujących 31 krajów. Imprezami towarzyszącymi są festiwale twórczości wychodźców mołdawskich (od 2008 r.), czy fora biznesmenów z diaspory (od 2014 r.). Delegaci na V Kongres, którzy obradowali 11-13 X 2012 r., przyjęli m.in. rezolucję dotyczącą utworzenia przez rząd w Kiszyniowie wyspecjalizowanej agencji państwowej¹⁰, działającej na rzecz diaspory, o której będzie mowa w kolejnym podrozdziale.

Rada Koordynacyjna ds. Wsparcia Wychodźców z Republiki Mołdawii – jak już wspomniano na łamach niniejszego artykułu – powstała w 2000 r. na mocy dekretu prezydenckiego i rządowego rozporządzenia wykonawczego. Statut Rady został określony w załączniku nr 3 do rozporządzenia z 29 XII 2000 r. „o niektórych środkach w zakresie wsparcia dla wychodźców z Republiki Mołdawii, którzy żyją poza jej granicami”. Jest to pierwszy dokument, w których zdefiniowano podstawowy dla interesującego nas zagadnienia termin „wychodźcy z Republiki Mołdawii”, pod jakim rozumieć należy „takie osoby bądź ich potomków, których ród, korzenie lub przodkowie wywodzą się z dawnej Besarabii, północnej Bukowiny, rejonu hercańskiego¹¹, a w szczególności z obszaru współczesnej Republiki Mołdawii, i jednocześnie są świadome swojego pochodzenia, jednak ze względu na różne okoliczności żyją poza granicami swojej historycznej ojczyzny i w związku z tym są przedstawicielami diaspory mołdawskiej” (art. 3)¹².

⁹ Республика Молдова. Правительство. Постановление Nr. 43 от 02.02.2010 об утверждении Положения об организации и функционировании Бюро межэтнических отношений, структуры и предельной штатной численности его центрального аппарата, <http://lex.justice.md/ru/333587/> (5 X 2016).

¹⁰ The Vth Congress of Moldovan Diaspora in Chisinau, <http://www.iom.md> (5 X 2016).

¹¹ Tzw. Kraj Hercański stanowi część historycznej Mołdawii, w przeszłości wchodzący w skład Gospodarstwa Mołdawskiego, który na mocy paktu Ribbentrop-Mołotow został włączony wraz z północną Bukowiną do ZSRR, współtworząc obwód czerniowiecki w ramach Ukrainy.

¹² Республика Молдова. Правительство. Приложение № 3 к Постановлению Правительства Республики Молдова № 1322 от 29.12.2000, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=295788&lang=2> (5 X 2016).

Rada Koordynacyjna ds. Wsparcia Wychodźców została określona jako organ doradczy, który składa się z przedstawicieli ministerstw i innych organów władzy, zarejestrowanych organizacji etniczno-kulturalnych i innych społecznych, w statutach których przewidziano wspieranie diaspory mołdawskiej, a także naukowców i ekspertów reprezentujących różne instytucje, jacy z racji służbowej zajmują się tą kategorią osób. Gremium ma służyć konsultacją uprawnionym organom w zakresie ochrony, rozwoju i wyrażania etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej tożsamości wychodźców z Republiki Mołdawii, a także ułatwiania procesów odrodzenia, przyjmowania i utwierdzania narodowych wartości duchowych.

Wśród podstawowych funkcji Rady wspomnieć należy: a) analizowanie sytuacji diaspory mołdawskiej i koordynowanie działań organów państwowych w zakresie wsparcia wychodźców z Republiki Mołdawii mieszkających za granicą; b) wysłuchiwanie na swoich posiedzeniach informacji ministerstw i innych urzędów centralnych w zakresie działań na rzecz wsparcia wychodźców; c) wnoszenie propozycji dotyczących współpracy w różnych kierunkach z osobami fizycznymi i prawnymi reprezentującymi diasporę; d) doradzanie zainteresowanym instytucjom w zakresie wsparcia wychodźców z Republiki Mołdawii i ich potomków, a także współpracowanie z nimi w zakresie korzystania przez nich z praw człowieka, zgodnie z umowami międzynarodowymi, których stroną jest Mołdawia; e) zwoływanie kongresów, konferencji i seminariów na temat problemów wychodźców z Republiki Mołdawii; f) wspieranie ochrony etnicznej, kulturalnej i językowej tożsamości wychodźców; g) wnoszenie propozycji w zakresie opracowania, uzupełniania lub przeglądu wewnętrznych aktów normatywnych w celu wspierania wychodźców, z uwzględnieniem tych działań wśród priorytetów krajowej polityki zagranicznej; h) wspieranie realizacji programów narodowo-kulturalnych, prowadzonych przez organizacje społeczne wychodźców; i) promowanie nawiązywania i rozwoju kontaktów indywidualnych i zbiorowych pomiędzy wychodźcami i ich historyczną ojczyzną; j) promowanie znajomości i nauki języka rumuńskiego w warunkach diaspory; k) regularne informowanie prezydenta, Parlamentu i rządu w zakresie realizacji kluczowych działań dotyczących wsparcia wychodźców z Republiki Mołdawii i współpraca z nimi¹³.

Innym gremium, o którym w tym miejscu należałoby jeszcze raz wspomnieć, jest Rada Koordynacyjna Wychodźców z Republiki Mołdawii, która powstała na mocy rozporządzenia Rządu Republiki Mołdawii z 24 II 2005 r. W pierwszym składzie Rady, poza wicepremierem Valerianem Christea, który stanął na jej czele, Olgą Goncharovą – dyrektorką Departamentu Relacji Międzyetnicznych jako zastępczynią przewodniczącego, przedstawicielami resortu spraw zagranicznych i prezydenta, znalazło się także dziewięciu reprezentantów organizacji społecznych diaspory mołdawskiej. W ich gronie dwóch obywateli Ukrainy: Anatol Fetescu –

¹³ *Ibidem*.

przewodniczący Ogólnoukraińskiego Mołdawskiego Stowarzyszenia Narodowo-Kulturalnego oraz Swietłana Demczak – przewodnicząca Towarzystwa Mołdawian z siedzibą w Kijowie¹⁴.

Wpływ wojny hybrydowej na Ukrainie na politykę wobec diaspory

Na początku należy zauważyć, że bardzo trudno dokonać rozgraniczenia pomiędzy mołdawską i rumuńską tożsamością etniczną, nie tylko w diasporze, ale również w warunkach państw narodowych. Jest to związane z szeregiem czynników, które wskazują na wspólnotę pomiędzy Mołdawianami i Rumunami, takich jak rumuński język ojczysty, wyznanie prawosławne, w większości te same doświadczenia historyczne¹⁵. Stąd też zwłaszcza w warunkach wychodźstwa zacierają się nieznaczne różnice, związane przede wszystkim z częściową rusyfikacją językową, kulturową i mentalną Mołdawian w okresie przede wszystkim komunistycznym¹⁶.

Biorąc powyższe pod uwagę, traktując Mołdawian i Rumunów łącznie, otrzymujemy drugą pod względem wielkości mniejszość narodową na Ukrainie, ustępującą w zestawieniu jedynie Rosjanom. Podczas ostatniego spisu powszechnego w 2001 r. jako Mołdawianie określiło się 258,6 tys. ukraińskich obywateli, zaś jako Rumuni – 151 tys.¹⁷. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 3. Na skutek obecnych wydarzeń na Ukrainie oraz innych czynników analizowanych w niniejszym tekście, należy z dużym prawdopodobieństwem założyć, że dane te będą nieaktualne.

Na problem intensyfikacji działalności Bukaresztu wśród społeczności rumuńskojęzycznej na Ukrainie jako zagrożenia dla bezpieczeństwa i stabilności państwa, zwłaszcza w kontekście aktualnego kryzysu ukraińskiego, bardzo często zwracali uwagę badacze u naszego południowo-wschodniego sąsiada¹⁸. Warto w tym kontekście podkreślić, że pomimo spadku liczby ludności Ukrainy z 51 452 tys. w 1989 r. do 48 467 tys. w 2001 r., liczba osób deklarujących się jako Rumuni wzrosła.

¹⁴ Республіка Молдова. Правительството. Постановление Nr. 228 от 24.02.2005 о Координационном совете выходцев из Республики Молдова, проживающих за рубежом, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340982&lang=2> (5 X 2016).

¹⁵ T. Szyszlak, *(De)konstruowanie narodu mołdawskiego jako przejaw konfliktu kultur i cywilizacji*, [w:] *Społeczeństwo a wojna. Konflikty etniczne i kulturowe w XX i XXI wieku*, red. M. Boddziany, Wrocław 2016, s. 19-36.

¹⁶ Por. W. Baluk, *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002, s. 255.

¹⁷ *Про кількість...*

¹⁸ M. T. Кияк, *Сучасний стан забезпечення національно-культурних потреб представників молдовського етносу в Україні*, <http://www.niss.gov.ua/articles/1254/> (5 X 2016).

Tabela 3. Największe mniejszości narodowe na Ukrainie według spisów powszechnych z 1989 i 2001 r.

Nazwa	1989 r.		2001 r.	
	Liczebność w tys.	Udział % w całej populacji	Liczebność w tys.	Udział % w całej populacji
Rosjanie	11 355,6	22,1	8334,1	17,3
Białorusini	440,0	0,9	275,8	0,6
Mołdawianie	324,5	0,6	258,6	0,5
Tatarzy Krymscy	46,8	0,0	248,2	0,5
Bułgarzy	233,8	0,5	204,6	0,4
Węgrzy	163,1	0,4	156,6	0,3
Rumuni	134,8	0,3	151,0	0,3
Polacy	219,2	0,4	144,1	0,3
Żydzi	486,3	0,9	103,6	0,2

Źródło: *Всероссийная перепись населения 1989 года. Национальный состав населения по республикам СССР*, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php (5 X 2016); *Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (5 X 2016).

Pomimo to należy podkreślić, że spośród 71 organizacji społecznych diaspory mołdawskiej, które znajdują się w zestawieniu prowadzonym przez kiszyniowskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, aż 20 ma swoją siedzibę na terenie Ukrainy, w tym równo połowa w obwodzie odeskim. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 4. Dla porównania, w drugiej w kolejności Rosji jest 12 tego typu związków, w Portugalii – 7, zaś 6 we Włoszech¹⁹.

Konflikt na Ukrainie znalazł przełożenie na zmiany prawne i instytucjonalne w zakresie prowadzonej przez Kiszyniów polityki w stosunku do diaspory. Na mocy rozporządzenia Rządu Republiki Mołdawii z 28 XII 2015 r. „o wprowadzeniu zmian w rozporządzeniu Rządu z 2 II 2010 r.” kwestie związane z działaniami na rzecz diaspory wyłączono z kompetencji Biura Relacji Międzyetnicznych²⁰. Tym samym jedynym urzędem w strukturach administracji centralnej, który odpowiedzialny jest za prowadzenie polityki wobec Mołdawian poza granicami kraju, stało się Biuro Współpracy z Diasporą. Geneza tejże instytucji sięga

¹⁹ *Lista organizațiilor obștești ale diasporiei moldovenești / Список общественных организаций молдавской диаспоры*, <http://www.bri.gov.md/index.php?pag=sec&id=44&l=> (5 X 2016).

²⁰ *Республика Молдова. Правительство. Постановление № 888 от 28.12.2015 о внесении изменений в Постановление Правительства № 43 от 02.02.2010 г.*, <http://lex.justice.md/ru/362588/> (5 X 2016).

Tabela 4. Organizacje społeczne diaspory mołdawskiej na Ukrainie

Nazwa	Siedziba	Przewodniczący
Ogólnoukraińskie Mołdawskie Stowarzyszenie Narodowo-Kulturalne	Odessa	Anatol Fetescu
Odeskie Obwodowe Mołdawskie Stowarzyszenie Narodowo-Kulturalne „Lucaefărul” (rum. „Gwiazda Wieczorna” – nazwa pochodzi od tytułu poematu Mihaia Eminescu)	Odessa	Anatol Fetescu
Stowarzyszenie Mołdawian	Kropywnycky	Nadejda Znacoveanu
Mołdawskie Towarzystwo Młodzieżowe	Odessa	Tudor Crețu
Towarzystwo Mołdawian Rejonu Kilijskiego	Kilia	Zaharii Mutu
Towarzystwo Mołdawian „Izvorul” (rum. „Źródło”)	Białogród nad Dniestrem	Serghei Bodarev
Towarzystwo Mołdawian	Kijów	Svetlana Demceac
Mołdawskie Towarzystwo Narodowo-Kulturalne „Primăvara Moldovei” (rum. „Mołdawska Wiosna”)	Krzywy Róg	Maria Kit
Obwodowe Towarzystwo Kultury Mołdawskiej	Mikołajów	Dimitrii Papuc
Mołdawskie Towarzystwo Narodowo-Kulturalne	Położy	Nadejda Hurda
Mołdawskie Towarzystwo Rejonu Sarackiego	Nowoseliwka	Eugen Chireu
Towarzystwo Mołdawian	Tatarbunary	Ivan Arapu
Mołdawskie Towarzystwo Narodowo-Kulturalne	Mohylów Podolski	Ivan Bircă
Mołdawskie Towarzystwo Kulturalne „Izvor” (rum. „Źródło”)	Reni	Oleg Burlea
Narodowo-Kulturalna Organizacja Mołdawian	Lypecke	Raisa Tincovan
Towarzystwo „Ukraina-Mołdawia”	Czerniowce	Vasile Vascan
Międzyrejonowe Towarzystwo Kultury Mołdawskiej	Czerniowce	Iurie Stadniciuc
Towarzystwo Kultury Mołdawskiej	Sewastopol	Vasile Zacon
Towarzystwo Mołdawian	Izmań	Grigorii Cepoi
Krymskie Stowarzyszenie Republikańskie „Towarzystwo Mołdawsko-Rumuńskie”	Symferopol	Nicolai Untilă

Źródło: *Lista organizațiilor obștești ale diasporei moldovenești / Список общественных организаций молдавской диаспоры*, <http://www.bri.gov.md/index.php?pag=sec&id=44&l=> (5 X 2016).

V Kongresu Wychodźców z Republiki Mołdawii, który obradował w Kiszyniowie 11-13 X 2012 r. Wówczas to delegaci przyjęli uchwałę skierowaną do władz mołdawskich o powołanie wyspecjalizowanej agencji rządowej ds. diaspory. Na inicjatywę władze odpowiedziały pozytywnie i już w listopadzie 2012 r. rozpoczęły się prace przygotowawcze, zaś wiosną 2013 r. Biuro Współpracy z Diasporą zainaugurowało swoją działalność. Na żadnym z kongresów, czy to w 2014 r., czy w 2016 r., nie podejmowano jednak odrębnie tematu mołdawskiej diaspory na Ukrainie.

Biuro Współpracy z Diasporą jest częścią Kancelarii Państwowej i z tego tytułu podlega bezpośrednio premierowi. Działalność Biura obejmuje szeroki wachlarz projektów, m.in. wspierania szkolnictwa, tworzenia centrów kultury mołdawskiej poza granicami kraju, systemu grantów na innowacyjne przedsięwzięcia „Diaspora Engagement Hub”, organizowanie kongresów diaspory i forów biznesu, wszystko, co pozwoli wychodźcom zachować związki z ojczyzną, często finansowane ze środków instytucji międzynarodowych (Unia Europejska) i innych państw (Szwajcaria)²¹. Należy jednak podkreślić, że działalność Biura skierowana jest tylko i wyłącznie wobec obywateli mołdawskich, a więc tzw. „nowej diaspory”, nie zaś obywateli obcych państw narodowości mołdawskiej, a także do osób urodzonych na terenie Republiki Mołdawii oraz ich potomków²². Stąd też Mołdawianie z Ukrainy wyłączeni są z możliwości ubiegania się o wsparcie w większości projektów. Co również ciekawe, strona internetowa Biura Współpracy z Diasporą prowadzona jest jedynie w języku rumuńskim – w przeciwieństwie do innych mołdawskich instytucji rządowych, które mają wersje stron również w posiadającym status języka oficjalnego języku rosyjskim – co także eliminuje z grona potencjalnych odbiorców pewną część ukraińskich Mołdawian.

Jedną z odpowiedzi na pytanie o niewielkie zainteresowanie ze strony władz w Kiszyniowie Mołdawianami na Ukrainie, jest fakt, że w przeważającej części nie posiadają oni obywatelstwa mołdawskiego. W związku z czym nie są oni atrakcyjną grupą pod kątem choćby zdobywania głosów poparcia w czasie elekcji. W okresie kampanii wyborczych cały wysiłek mołdawskich ugrupowań politycznych jest skierowany na tzw. „nową diasporę”, co widać choćby w zakresie konstruowania okręgów wyborczych poza granicami kraju²³.

Po drugie, dokonując klasyfikacji państw według wielkości PKB na głowę mieszkańca, Mołdawia jest najbiedniejszym krajem europejskim. Współczynnik ten w 2015 r. wynosił zaledwie 1822 USD. Przedostatnia w tym zestawieniu Ukraina osiągnęła wynik 2125 USD. Szacuje się, że znaczna część mołdawskiego PKB,

²¹ *Programe*, <http://www.bri.gov.md> (5 X 2016).

²² *Республика Молдова. Правительство. Постановление Nr. 780 от 19.10.2012 о внесении изменений и дополнений в некоторые постановления Правительства*, <http://lex.justice.md/ru/345122/> (5 X 2016).

²³ R. Rusu, *The impact of Diaspora on political proces in Republic of Moldova*, „Administrarea Publică” 2012, nr 4, s. 103-110.

nawet 30-40%, powstaje dzięki środkom finansowym zarabianym i wydatkowanym w kraju przez członków diaspory. Z punktu widzenia Kiszyniowa ukraińscy Mołdawianie nie mają nic do zaoferowania Mołdawii pod kątem materialnym, i vice versa, to naddniestrzańskie państwo jest na tyle niezamożne, że nie może wspierać swoich rodaków w sąsiednim kraju. Dlatego też osoby rumuńskojęzyczne zwracają się w stronę Rumunii, która z PKB wielkości 8956 USD na głowę mieszkańca²⁴ może pozwolić sobie na prowadzenie bardziej rozbudowanej polityki w stosunku do diaspory, nie tylko dofinansowując życie społeczno-kulturalne i oświatowe diaspory, ale również prowadząc politykę przyznawania obywatelstwa rumuńskiego wszystkim etnicznym Mołdawianom, co daje im profity tożsame z innymi obywatelami Unii Europejskiej²⁵.

Wspomniany brak wyraźnych dystynkcji pomiędzy Mołdawianami i Rumunami powoduje, że w przeciwieństwie np. do mniejszości bułgarskiej wykorzystywanie tematu ukraińskich Mołdawian/Rumunów w rosyjskiej retoryce propagandowej napotyka na trudności: wszak Mołdawia i Mołdawianie to przyjaciele Moskwy, z kolei Rumunia i Rumuni wprost przeciwnie – wrogowie. Biorąc pod uwagę, że i jedni, i drudzy należą do romańskiej wspólnoty językowej, konkretnie – wspólnoty językowej języka rumuńskiego, problem ten należy potraktować łącznie. Począwszy od rozpoczęcia działań zbrojnych na wschodniej Ukrainie, ukraińscy Rumuni nawoływani są do walki przeciwko kierowanym i wyposażanym przez Moskwę separatystom. Z kolei na 50. Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa 8 II 2015 r. szef rosyjskiej dyplomacji Siergiej Ławrow miał powiedzieć, że Węgrzy i Rumuni podlegają na Ukrainie tzw. dyskryminacji pozytywnej w zakresie mobilizacji do walczącej w Donbasie armii, a więc selektywnym działaniom zmierzającym do pozbycia się problemu nieulubianych mniejszości. Z drugiej strony, opiniotwórcza rumuńska gazeta „Adevarul” (rum. „Prawda”) wyprodukowała film dokumentalny o etnicznych Rumunach służących w ukraińskim wojsku, w którym opowiadali oni o swojej codzienności, tożsamości, ale również potrzebie walki za Ukrainę, gdyż od stabilności państwa, w którym żyją i którego są obywatelami, zależy ich stabilność jako diaspory²⁶. W końcu, w czerwcu 2016 r., nie pierwszy zresztą już raz, Zgromadzenie Rumunów Bukowiny zwróciło się do prezydenta Petra Poroszenki o przyznanie im autonomii terytorialnej²⁷.

²⁴ *World Economic Outlook Database*, <http://www.imf.org> (5 X 2016).

²⁵ *Парламент Румунії румуномовних буковинців та бесарабців зарахував до румунів*, <http://zik.ua> (5 X 2016).

²⁶ O. Friesen, *Analyse: Die Rumänen und Ungarn der Ukraine – stille Minderheiten?1* (28 X 2015), <http://www.bpb.de/internationales/europa/ukraine/214890/analyse-die-rumaenen-und-ungarn-der-ukraine-stille-minderheiten1> (5 X 2016).

²⁷ *Nieoczekiwany cios: Bułgarzy i Rumuni na Ukrainie żądają autonomii* (4 VII 2016), <https://reporters.pl/1118/nieoczekiwany-cios-bulgarzy-i-rumuni-na-ukrainie-zadaja-autonomii/> (5 X 2016); *Rumuni Bukowiny żądają od Poroszenki autonomii* (21 VI 2016), <https://pl.sputnik-news.com/swiat/201606213202374-Rumuni-Bukowina-Poroszenko-autonomia/> (5 X 2016).

Podobne informacje nie docierają jednak do odbiorców w kontekście konkretnie mniejszości mołdawskiej.

Podsumowując przedstawione na łamach niniejszego artykułu rozważania zauważyć należy, że władze w Kiszyniowie nie wyrażają współcześnie prawie żadnego zainteresowania problemami mniejszości mołdawskiej na Ukrainie. Wydaje się, że jest to kontynuacja prowadzonej konsekwentnie od początku drugiej dekady XXI w. polityki skupiania się na problemach tzw. „nowej diaspory”, głównie w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Niszę tę wydaje się zapełniać Rumunia, która prowadzi aktywną politykę wobec diaspory. Zapewne planowane badania wśród mniejszości języka rumuńskiego oraz projektowany spis powszechny w 2020 r. ukażą skutki takiego stanu rzeczy. W kontekście rosyjskich działań propagandowych w ramach wojny hybrydowej na Ukrainie należy zwrócić uwagę na niebezpieczeństwo, gdyż w pewnym stopniu wykorzystuje się wątek mniejszości rumuńskiej, zaś praktycznie nie obecny jest ten związany z Mołdawianami.

Summary

Tomasz Szyszlak

The policy of Kishinev with regard to the Moldavian diaspora in the context of the hybrid war in Ukraine

The article presents the phenomenon of the Moldovan diaspora, indicating the „old diaspora” to the countries of the former USSR, as well as the „new emigration”, mainly to the European Union. Attention was focused on Kishinev’s policy towards emigration, above all in the institutional and legal context. Relations were related to changes in policy in the context of the hybrid war in Ukraine.

Tomasz Szyszlak – dr politologii, adiunkt w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, sekretarz redakcji „Wschodnioznawstwa”